

РОЗВИТОК РУХОВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ МОВИ

Ірина КИРДА

Львівський державний університет фізичної культури

В умовах розбудови українського суспільства на думку більшості дослідників (В.Г. Ареф'єва, Г.А. Єднак, 2001; В.А. Леонова, 1991; Л.П. Сергієнко, 2001) значну роль відіграє фізична культура, яка є невід'ємною складовою частиною загальнолюдської культури, одним із визначальних факторів національного прогресу та здоров'я нації.

Не виникає сумніву, що активно створені матір'ю позитивні емоції прикрашають внутрішній світ дитини, стимулюють її здатність до творчості в різних видах дитячої діяльності. Повнота пізнання дитиною оточуючого світу залежатиме від генетичних основ розвитку самої мами, способу життя, але при всьому цьому сприймання стає яскравим, радісним, сприяє виникненню у дитини рішучості, впевненості в своїх силах. Усе це відбувається раніше, ніж виникає зв'язне складне мовлення [3].

Серед великої кількості мовних вад є ряд таких, які безпосередньо впливають на розлади або затримку у фізичному розвитку дітей. Причинами виникнення мовленнєвого недорозвитку є: недостатність в мотиваційній сфері, недорозвиток мозкових систем, дефекти зорового сприйняття, ураження мовних центрів, що безпосередньо можуть вплинути на центри рухових функцій. При цьому діти, як правило, недостатньо активні, з млявою афективною направленістю, нестійким патологічним виснаженням уваги, з ослабленою волею. Все це веде до сповільнення рухів. Дитина неухважна, рівень сприймання вказівок і мови дорослого стає недоступним, важким.

Враховуючи наукові факти та аналіз спеціальної літератури дають підстави говорити про те, що мовленнєві вади стають причиною специфічних розладів розвитку рухової функції. Клінічні діагностичні критерії свідчать про те, що здатність людини керувати рухами свого тіла залежить від коркових структур мозку. Розвиток моторної функції у маленької дитини супроводжується розвитком мовлення і інших психічних функцій. По мірі дозрівання кори мозку відбувається духовний ріст дитини і разом з тим змінюється характер її рухів. Вони стають цілеспрямованими, скоординованими і плавними. Рухова активність дитини сприяє її психічному росту, а цілеспрямованій діяльності – мовлення. Оволодіваючи мовленням дитина набуває здатності усвідомлювати, планувати і регулювати свої наміри і дії. Л.С. Виготський, А.Р. Лурія, А.В. Запорожець експериментальними дослідженнями показали, що всі психічні процеси дитини, в тому числі і цілеспрямовані рухи, розвиваються безпосередньо з участю мовлення [1, 5].

Цілком очевидно, що відхилення в розвитку мовлення не можуть не вплинути на формування всього психічного життя дитини. Завдяки анатомічній близькості розташування кіркових рухових та мовленнєвих зон і провідних шляхів та їх функціональному взаємозв'язку, слід зазначити, що при мовленнєвих порушеннях особливо часто втягаються в процес рухові системи мозку дитини. Поряд з мовленнєвими порушеннями проявляються і рухові розлади різного ступеня вираження.

З огляду на вищесказане, основними напрямками роботи з дітьми дошкільного віку, що мають вади мовлення є робота з розвитку загальної моторики, дрібної і артикуляційної моторики; з розвитку темпо-ритмічних характеристик рухів; формування точності, завершеності рухів; нормалізації м'язового тону; координації мови з рухами.

Постановка проблеми. В умовах розбудови українського суспільства на думку більшості дослідників (В.Г. Ареф'єв, Г.А. Єднак, 2001; В.А. Леонова, 1991; Л.П. Сергієнко, 2001 та інші) значну роль відіграє фізична культура, яка є невід'ємною складовою частиною загальнолюдської культури, одним із визначальних факторів національного прогресу та здоров'я нації.

Значна частина дослідників (Е.С. Вільчковський, О.Л. Богініч, Н.Ф. Денисенко та інші) стверджує, що у фізичній підготовці дітей 3-6 років на сучасному етапі не враховуються нові наукові положення, а розроблена і рекомендована для впровадження в практику система оцінки фізичної підготовленості дошкільників не сприяє комплексній реалізації виховних, освітніх та оздоровчих завдань у процесі занять фізичною культурою. Ці положення запропоновані в таких державних документах, як Закон України «Про дошкільну освіту» (1994) «Базовий компонент дошкільної освіти України» (1998), програма «Українське дошкілля» (1992), авторські програми та регіональні програми.

Питання, пов'язані з комплексним розвитком фізичної підготовки, які є основою підвищення рівня фізичного та психічного здоров'я дошкільників з мовленнєвими вадами, ще не знайшли свого глибокого наукового обґрунтування, що значною мірою гальмує підвищення ефективності фізичного виховання з такими дітьми. І, безперечно, спонукає до проведення наукових досліджень та пошуків розробки ефективних методів і прийомів педагогічного впливу на фізичне здоров'я та удосконалення рухової сфери дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. Здоров'я дітей – головна мета нашого суспільства, бо саме вони визначають майбутнє благополуччя країни, рівень життя, культури та розвитку науки. Ніщо не може бути принесено в жертву дитячому здоров'ю. Такий підхід до характеристики здоров'я особливо важливий стосовно дітей дошкільного та шкільного віку, оскільки врівноваженість із зовнішнім середовищем забезпечує своєчасність росту і розвитку організму, можливість відвідувати навчальні заклади й оволодівати знаннями та навичками, відповідними до віку, без ознак дезадаптації [9]. При цьому вона включає рівень фізичного, розумового, функціонального розвитку в різні вікові періоди, фізичну та нервово-психічну адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища. Отже, здоров'я дитини слід розглядати як відповідний біологічному віку стан життєдіяльності гармонійної єдності фізичних та інтелектуальних характеристик, що зумовлені генетичними факторами і впливом зовнішнього середовища, формування адаптаційно-приспосувальних реакцій у процесі росту.

З іншого боку, ріст та розвиток дитини оцінюється не тільки фізичними величинами, а й включенням у суспільство. Здатність контактувати з дітьми та дорослими, сприймати та засвоювати інформацію – один із важливих критеріїв оцінки її здоров'я. Звідси випливає твердження про те, що цей критерій може змінюватися з віком, тому важливо контролювати здоров'я в динаміці розвитку дитини поряд з аналізом ступеня ризику хвороб та виявлення симптомів порушення нормального стану [1, 4]. А тому й не дивно, що сьогодні пріоритетними напрямками гуманістичного підходу до дитини є створення у навчально-виховному закладі сприятливих умов для розвитку, збереження, зміцнення її здоров'я, запобігання шкідливим звичкам, в першу чергу батьків, через надання їм консультацій, порад, організації батьківських університетів.

Не виникає сумніву, що створені матір'ю позитивні емоції прикрашають внутрішній світ дитини, стимулюють її здатність до творчості в різних видах дитячої творчості. Повнота пізнання дитиною оточуючого світу залежатиме від генетичних основ розвитку самої мами, способу життя, але при всьому цьому сприймання стає яскравим, радісним, сприяє виникненню у дитини рішучості, впевненості в своїх силах. Усе це відбувається раніше, ніж виникає зв'язне складне мовлення [3].

У зв'язку із зазначеними причинами, істотно зростає кількість дітей з вадами мови. Серед важливих завдань реформування освіти особливо актуальною є проблема забезпечення в дошкільних навчальних закладах умов для реалізації її оздоровчої функції. Це зумовлено погіршенням стану здоров'я дітей, особливу увагу варто звернути на кількість дітей, що мають вади мови. За даними досліджень Н.Ф. Денисенко, 2001; Н.М. Ковальчук, С.М. Васільєва 2002 та інших, стало відомо про масштабність такого явища, що становить близько 15% дітей дошкільного віку, які відвідують дошкільні заклади. З цієї причини відкривають багато дошкільних навчальних закладів компенсуючого типу або перепрофільовують групи загального розвитку у логопедичні.

Необхідно зазначити, що з мовою тісно пов'язана поведінка людини. В ранньому дитинстві мова формує і організовує поведінку на основі розгорнутої мовної програми. Поступово вона набирає функцію регулювання поведінкою людини, організації і зв'язку психічних процесів. У дорослої людини мова є регулятором поведінки. Саме ці її якості дали підставу І.П. Павлову назвати мову вищим регулятором людської поведінки, а Л.С. Виготський розглядає її, як основний засіб розвитку особистості [9].

Отже, актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, потребою спрямувати організацію занять з фізичного виховання дошкільників на реалізацію оздоровчих завдань, а з іншого – недосконалістю методики комплексного розвитку рухової сфери дітей з мовленнєвими вадами, що й обумовило вибір теми даного дослідження.

Мета дослідження є наукова розробка та експериментальна перевірка змісту і методики проведення занять з фізичного виховання в логопедичній групі дошкільного навчального закладу.

Методи дослідження: аналіз літератури з проблеми дослідження, психолого-педагогічні спостереження, застосування тестів для обстеження рухової підготовленості дітей.

Результати дослідження. Серед значної кількості мовних вад є ряд таких, які безпосередньо впливають на розлади або затримку у фізичному розвитку дітей. Причинами виникнення мовленнєвого недорозвитку є: недостатність в мотиваційній сфері, слабкий розвиток мозкових систем, дефекти зорового сприйняття, ураження мовних центрів, що безпосередньо можуть вплинути на центри рухових функцій. При цьому діти, як правило, недостатньо активні, з млявою афективною направленістю, нестійким патологічним виснаженням уваги, з ослабленою волею. Все це веде до сповільнення рухів. Дитина неуважна, рівень сприймання вказівок і мови дорослого стає недоступним, важким. Порушення вказаних механізмів мови викликають ураження мозку внутріутробним енцефалітом, інколи ускладненим менінгітом, несприятливими внутріутробними умовами розвитку, важкими пологам, травмами голови, дитячими хворобами з ускладненням на мозок, дитячими паралічами, рахітом, вродженими вадами, психічними і нервовими захворюваннями, алкоголізмом батьків. Все це може стати причиною порушення мовних систем і разом з тим результатом низького рівня фізичного здоров'я дитини [6, 7].

Дошкільники з порушенням мови – це діти, які мають відхилення в розвитку мовлення при нормальному чутті та інтелекті. Вади мови є різні, вони можуть проявлятися в порушенні вимови, граматичної будови мови, малого словникового запасу, а також у порушенні темпу і плавності мови [8].

За ступенем важкості мовні порушення можна поділити на ті, які не перешкоджають навчанню в загальних групах і важкі, що потребують спеціального навчання.

Однак в дошкільних навчальних закладах загального розвитку діти з порушенням мови потребують спеціальної допомоги. Саме з такими дітьми займається логопед, дефектолог, вихователь, психолог. Окрім корекції мови, з дітьми працюють в напрямку розвитку пам'яті, уваги, мислення, загальної і дрібної моторики, навчають грамоті, готують руку до письма.

Звичайно, якщо за час перебування дитини у дошкільному навчальному закладі вада не виправляється або просто не проводилась корекційна робота, то це може бути наслідком слабкої успішності під час навчання дитини у школі. Успіх логопедичних занять у більшості залежить від того, наскільки у сім'ї сприяють закріпленню отриманих навиків правильної мови. Отже, слід зробити деякі висновки, що лише у тісній співпраці педагога і батьків можна досягти позитивних результатів, і тим самим підвищити загальний рівень розвитку власної дитини.

Діти, що мають такі порушення, володіють малим словниковим запасом, деякі з них взагалі не говорять, спілкування обмежене. Не дивлячись на те, що переважна більшість таких дітей здатна розуміти мову, але, тим самим вони залишені можливості в словесній формі спілкуватися з навколишнім середовищем. Це приводить до важких ситуацій дітей у колективі, вони в цілому або частково залишені можливості брати участь в іграх, розвагах, спілкуватися з однолітками. Тому, не дивлячись на достатні можливості розумового розвитку, у таких дітей виникає вторинне відставання психіки, що іноді дає привід вважати їх неповноцінними.

Усвідомлення своєї неповноцінності і безсилля в намаганнях спілкування часто приводить до змін характеру дитини: замкнутості, негативізму, емоційним зривам. У деяких випадках спостерігається апатія, байдужість, в'ялість, нестійкість уваги. Ступінь вираження таких реакцій залежить від умов, в яких перебуває дитина. Якщо на вадах дитини не акцентувати уваги, не підкреслювати неправильність мови нетактовними зауваженнями, намагаючись зрозуміти її і сприяти полегшенню перебування в колективі, таким чином бурхливих реакцій значно поменшає. Як правило, при правильному педагогічному впливі діти оволодівають усною і письмовою мовою, засвоюють необхідний об'єм знань. Разом з розвитком мови зникають вторинні зміни у психіці.

Виходячи з концепції А.Р. Лурія про структурно-функціональну організацію мозку, з довільним контролем пов'язаний третій структурно-функціональний блок мозку – блок програмування і контролю за протіканням психічної функції [2, 10].

Довільні рухи – це цілий набір різноманітних рухових актів, які регулюються різного роду аферентними імпульсами. Довільне керування рухами передбачає:

- наявність програми, у відповідності, з якою здійснюється рух;
- постійний контроль за його протіканням;
- контроль за кінцевим результатом руху.

Прояв загальної моторної недостатності у дітей-логопатів варіативний і якісно неоднорідний. Спостерігається рухова незручність, малорухомість, скутість, уповільненість рухів, іноді з обмеженням обсягу рухів, або навпаки, явища рухової гіперактивності, занепокоєння, швидкий темп рухів, велика кількість зайвих рухів при виконанні довільних і мимовільних рухових актів. Незручність в освоєнні рухів, порушення координації і гармонійності рухових компонентів може проявлятися як результат недостатності пірамідної і екстра пірамідної систем [3].

Діти з моторною напруженістю не відразу реагують на зауваження і прохання педагога чи товаришів щось принести, подати. Повільно переходять від одних рухів до інших, незграбні з м'ячем, обручем та іншими предметами в рухливих іграх, більше часу витрачають на ігри з будівельним матеріалом. Моторна скутість виявляється у незручності, незграбності, у невмінні швидко і правильно виконати той чи інший рух. Фізична напруга чіткіше виявляється при спробах коментувати свої дії. Неможливість вільно говорити з приводу чисельних дій ще більше часу сковує рухи дитини: зникає легкість, невимушеність у поведінці, сповільнюється темп рухів, дія не виконується до кінця. Загальмованість особливо яскраво виражається в іграх при ходьбі і бігові. Скутість м'язів шиї і плечей виявляється при поворотах дітей усім тулубом.

Рухове розгальмування дітей-логопатів виявляється у тому, що вони легко збуджуються, метушаться під час ігор, підстрибують, присідають, розмахують руками, вказуючи у такий спосіб свої порушення. Після гри діти, намагаючись обговорити її перебіг і результати, відтворюють її хід у численних некоординованих рухах. Половині дітей логопатів властиві нарізноманітніші супутні рухи.

Висновки

Враховуючи наукові факти та аналіз спеціальної літератури дають підстави говорити про те, що мовленнєві вади стають причиною специфічних розладів розвитку рухової функції. Клінічні діагностичні критерії свідчать про те, що здатність людини керувати рухами свого тіла залежить від коркових структур мозку. Розвиток моторної функції у маленької дитини супроводжується розвитком мовлення і інших психічних функцій. По мірі дозрівання кори мозку відбувається духовний ріст дитини і разом з тим змінюється характер її рухів. Вони стають цілеспрямованими, скоординованими і плавними. Рухова активність дитини сприяє її психічному росту, а цілеспрямованій діяльності – мовленню. Оволодіваючи мовленням дитина набуває здатності усвідомлювати, планувати і регулювати свої наміри і дії. Л.С. Виготський, А.Р. Лурія, А.В. Запорожець експериментальними дослідженнями показали, що всі психічні процеси дитини, в тому числі і цілеспрямовані рухи, розвиваються безпосередньо з участю мовлення [1, 5].

Цілком очевидно, що відхилення в розвитку мовлення не можуть не вплинути на формування всього психічного життя дитини. Завдяки анатомічній близькості розташування кіркових рухових та мовленнєвих зон і провідних шляхів та їх функціональному взаємозв'язку, слід зазначити, що при мовленнєвих порушеннях особливо часто втягуються в процес рухові системи мозку дитини. Поряд з мовленнєвими порушеннями проявляються і рухові розлади різного ступеня вираження.

З огляду на вищесказане, основними напрямками роботи з дітьми дошкільного віку, що мають вади мовлення є робота з розвитку загальної моторики, дрібної і артикуляційної моторики; з розвитку темпо-ритмічних характеристик рухів; формування точності, завершеності рухів; нормалізації м'язового тону; координації мови з рухами.

Література

1. Аркин Е.А. Ребёнок в дошкольные годы / Под ред. А.В. Запорожца и В.В. Давыдова. – М.: Просвещение, 1967. – 43 с.
2. Белова-Давид Р.А. Нарушение речи у дошкольников. – М.: Просвещение, 1972. – 230 с.

3. Винарская Е.Н. Дизартрия. – Москва: Астрель, 2005. – 140 с.
4. Винарская Е.Н. Раннее речевое развитие ребенка и проблемы дефектологии: Периодика раннего развития. – Москва: Просвещение, 1987. – 158 с.
5. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление задержки речевого развития у дошкольников. – М.: Просвещение, 1973. – 220 с.
6. Карпова С.Н. Психология речевого развития ребёнка. – Изд. Ростовского университета, 1987. – 34 с.
7. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. «Просвещение». Москва, 1968. – 370 с.
8. Логвинова Л.Л., Лактюшина Т.Л. Логопедическая работа по устранению нарушений звукопроизношения. – Славянск: Изд-во СГПИ, 2000. – 92 с.
9. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – М.: Физкультура и спорт, 1991.
10. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Изучение детей с общим недоразвитием речи в специальном детском саду // Дефектология. – 1985. – №6. – 55 с.

РАЗВИТИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ РЕЧИ

Ирина КИРДА

Львовский государственный университет физической культуры

В условиях нового мышления общества, по мнению большинства исследователей (В.Г. Арефьев, Г.В. Еднан, В.А. Леонов), значительная роль определяет физическое воспитание, что является частью общечеловеческой культуры, одно из самых важных элементов национального прогресса и здоровья нации.

Большинство учёных утверждает (Э.С. Вильчковский, О.Л. Богинич, Н.Ф. Денисенко), что в физической подготовке детей 3-6 лет не учитываются новые методики, а разработанная для внедрения в практику система оценки физической подготовленности дошкольников не способствует реализации воспитательных и оздоровительных заданий в процессе занятий физической культурой, о которых говорят государственные документы.

Вопросы, связанные с развитием физической подготовке, не нашли своего научного исследования, что способствует поиску новых методов и приёмов педагогического влияния на физическое здоровье дошкольника.

Дети с нарушением речи – это дети, имеющие отклонения в развитии речи при нормальном слухе и сохранном интеллекте. Нарушения речи многообразны, они могут проявляться в нарушении произношения, грамматического строя речи, бедности словарного запаса, а также в нарушении двигательных функций организма.

Проявление общей моторной недостаточности у детей-логопатов разное и неоднородное. Наблюдается двигательная скованность, вялость, медленность движений. Нарушение координации и гармоничности двигательных компонентов может проявляться как результат недостаточности пирамидной и экстрапирамидной систем.

Дети с моторной напряженностью не сразу реагируют на замечания воспитателя или товарищей. Медленно переходят от одних движений к другим, неуклюжи. Моторная скованность проявляется в неуклюжости, неумении быстро и правильно выполнять действия.

Исходя из вышеизложенного, главными направлениями в работе с детьми-логопатами есть работа по развитию общей моторики, мелкой и артикуляционной моторики; развитию тэмпо-ритмических движений; воспитанию точности, завершенности движений; нормализации мышечного тонуса, синхронность речи и движений.

DEVELOPMENT OF THE CHILDREN MOTIVE SPHERE OF PRESCHOOL AGE WITH LANGUAGE DEFECTS

Iruna KYRDA

Lviv State University of Physical Cculture

The purpose of research foresees scientific development and experimental verification of maintenance and method of leadthrough of employments from physical education in a speech therapy group. In the alteration conditions of Ukrainian society in most researchers opinion (Â.Ã. Aref'eva, Ã.À. Ednaka, 2001; Â.À. Leonowa, 1991;) a considerable role is played by physical culture which is inalienable component common part to all mankind culture, one of national progress determinatives and nation health.

Abstract. Questions, related to complex physical preparation development, which are the basis of increase level of physical and psychical health of preschool child with defects, did not find the scientific ground which brakes the efficiency increase of children physical education to a great extent. And, indisputably, induces to scientific researches and effective methods searches and receptions of pedagogical influence on the physical health of child of preschool age.

Wholly obviously, that rejections in broadcasting development g influence on all forming of child' psychical life. Due to an anatomic closeness locations crust motive and areas and leading ways and to their functional intercommunication, determines that at violations the child brain motive systems are especially often pulled in a process. Motive disorders of expression different degree show up next to violations.

Key words: preschool age, language defect, speech therapy, general and shallow, physical development, language violation.